

SAFAHAT'TA HADİS KULLANIMI

YAVUZ HOROZ^a

MESUT ÇAKIR^b

Öz

Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı'nın son dönemindeki sıkıntılara çözüm bulmaya gayret etmiştir. Hedeflerinden birisi olarak bu amaca hizmet etmek üzere yazdığı şiirlerinden müteşekkil olan Safahat isimli eserinde ayet ve hadislerden yararlanarak insanları etkilemeye çalışmıştır. Onun vermek istediği mesajlara fert ve toplum olarak bugün halen ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu makalede, milli şairimizin Safahat'ta kullandığı hadisler incelenerek değerlendirilmede bulunulacak, O'nun hadis bilgisi ile dine bağlılığı ve bu doğrultuda insanları etkilemek için gösterdiği gayreti araştırılacaktır. Mehmet Âkif, bazen ayet ve hadisi şiire başlık olarak kullanırken bazen de şiirin mısraları arasına serpiştirerek atıfta bulunmuştur. Bazı şiirlerde de ayet ve hadisten esinlenerek duygularını kendi cümleleriyle şiirleştirmiştir. Belli başlı örneklerle incelenen 3 bölümden müteşekkil makalemizde, Milli Şairimizin Hadis kullanımında gösterdiği titizlikle beraber, kullandığı zayıf ve uydurma rivayetlerin nedeni araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Akif Ersoy, Hadis, Safahat.

USAGE OF HADITH IN SAFAHAT

Abstract

Mehmet Akif Ersoy, made an effort to find a solution for the problems in the last period of Ottoman Empire. As one of his goals; he tried to influence people by making use of verses and hadiths in his book Safahat which consists of poems that aim to serve this purpose. Today, we still need the messages he wanted to give us as individual and society. In this article, it will be evaluated the hadiths which our national poet used in Safahat, by analyzing them and it will be researched and hadith knowlegde and devotion to religion and also his effort to influence people for this aim. While Mehmet Âkif sometimes used verse and hadith as title in his poems, he sometimes refered them by strewing these elements between the lines. In some of the poems, he poetized his feelings with his own sentences by inspiring from verse and hadith. Analyzed with certain examples, in our article consisting of 3 parts, it will be searched that our national poet's

^a Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
(yavuzhoroz@gmail.com)

^b Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
(mesutcakir83@gmail.com)

usage of hadith by acting scrupulously and it will be also searched the reason why he used weak and fabricated hadith narratives.

Key Words: Mehmed Akif Ersoy, Hadith, Safahat.

Giriş

Mehmed Âkif Ersoy Osmanlı Devleti'nin son yıllarıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşamış, bu süreçte Milli Mücadele'ye büyük katkıları olmuş, gerek ülkenin birçok yerinde yaptığı, vaaz, hutbe ve nasihatlerle gerekse şiirleriyle insanları etkilemiş değerli bir şâirdir.

Âkif, bir Osmanlı aydını olarak devletin yıkılma sürecine girdiğini hissetmiş, şayet bu devlet yıkılır ve millet dağılırsa İslâm'ın bayraktarlığını yapacak başka bir milletin kalmayacağını, bu nedenle devleti bu yıkımdan kurtarmak gerektiğini düşünerek o günün şartlarında gereken gayreti göstermiştir. Yurdun her tarafını gezmiş, insanları tanımış, eksikleri tesbit ederek çözüm üretmek için kafa yormuştur. Bu eksikleri giderme adına çalışmayı kendine şiar edinmiş, hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Toplumsal çöküşün nedenlerinden olarak cehalet ve tembelliğe vurgu yapmış, dua, tevekkül, kader gibi dini kavramların içlerinin boşaltıldığını ve yanlış din algısına neden olduğunu belirterek bunları düzeltme adına gayret sarf etmiştir.

Gerek yaptığı vaazlarla, gerek dergi yazıları ve şiirleriyle insanları uyandırmak isteyen Mehmet Âkif, bunu yaparken de dinin iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnet ile bunların en önemli tanıkları sahabilerden örnekler ortaya koyarak insanları etkilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda daha çok günlük sosyal hayatı değerlendiren, günün problemleriyle alakalı çözümler sunan ayet ve hadislerle sahabe kıssalarına yer vermiştir. Bu makalede *Safahat'ta* bazı şiirlere başlık olarak verilen, birçok şiirde gerek iktibas ve anlam olarak, gerek telmihen yer alan hadislerin kullanımı incelenecektir¹.

Safahat'ta yer alan hadisler genel olarak çalışma, birlik-beraberlik, ilim, yanlış din algısı, kader ve tevekkül gibi konular etrafındadır. Âkif, birçok şiirde hadislerle destekleyerek çalışmaya ve ilme teşvik etmiş, kimi zaman câhil birinin yanlış din anlayışına karşı çıkarak kimi zaman da âlim geçinen birkaç kişinin tembelliğine kızarak örnekler sunmuştur. İlmin ve âlimin üstünlüğüne vurgu yapan ayetlere işaret ettikten sonra, ilim tahsilinin farz olduğunu belirten hadisle sözlerini desteklemiştir. Parçalanmayı ve dağılmayı önleyerek güçlü olabilmek için Müslümanların birbirinin derdiyle dertlenmesi ve birlikten ayrılmaması gerektiğine vurgu yapmış, asabiyeti ve kavmiyetçiliği reddeden hadislerle değinerek tek vücut olmanın önemine işaret etmiştir. Kaderi ve tevekkülü yanlış anlayarak tembelliğe kaçanlara sitemle kaderin ve tevekkülün doğru anlayışını gösteren hadislerle dikkat çekmiş ve bu

¹ Bu konuda hazırlanan bir Yüksek Lisans tezi için bk. Horoz, Yavuz, "Mehmet Âkif ERSOY'un *Safahat'ta* Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi" (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010).

konuda sahabeden örnekler vermiştir. Hurafe ve batıl inanışlardan uzak kalınması gereğini belirtmiş, hadis uydururken bile sevap umanlara kızarak Hz. Peygamber'in bu konudaki şiddetli uyarısını hatırlatmıştır. Kendisini şâir olduğu için kınayan birine de, Hz. Peygamberin şiiri sevdiğini belirterek karşı çıkmıştır.

Safahat okuması yapanlar, mısralar arasında dolaşırken Mehmet Âkif'in dini hassasiyetini fark edecektir. Bu hassasiyetin temelinde yatan duygu, imanın gereği Allah ve Hz. Peygamber sevgisidir. Hz. Peygamber sevgisinin tezâhürü olarak şiirler arasına yansıyan hadislerin kullanım şeklini tesbit etme ve değerlendirme adına yapılan bu çalışmada, *Safahat*'ta hadislerin üç şekilde kullanılmış olduğu tesbit edilmiştir.

1. Şiire Başlık Olarak Verilen Hadisler

Birçok şiirine başlık olarak ayet meali veren² Mehmet Âkif'in, üç yerde şiir başlığını hadislerden aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisinde, "Nizâr Hadisi"³ diye başlık atıp hadisin metnini manasıyla birlikte verdikten sonra şiiri yazmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا قالت نزار
يا نزار وقالت أهل اليمن يا قحطان نزل الصبر ورفع النصر
وسلط عليهم الحديد

*Nizâr evlâdı: Yetişin ey Nizâr oğulları! Yemenliler de:
Yetişin ey Kahtân oğulları! dedi mi, hemen tepelerine
felâket iner; hemen üzerlerinden Allah'ın nusreti kalkar;
hepsine birden de kılıç musallat olur.*

*Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediği!
O ne tufan ki: Yakıp yıktı bütün vâdiyi!⁴*

...

² Mehmed Âkif, bu bağlamda, "Hakkın Sesleri" adlı bölümde sekiz şiire ve diğer bölümlerdeki bazı şiirlere ayeti ve mealini başlık olarak verdikten sonra, ayetin tefsiri mahiyetinde mısraları yazmıştır. Örnek olarak bkz. Mehmed Âkif ERSOY, *Safahat*, (Nşr. Düzdağ M. ERTUĞRUL) İz Yay. İstanbul, 2009, *Safahat*, Üçüncü Kitap, Hakkın Sesleri, s. 193

³ Nuaym b. Hammad, *Kitâbu'l-fiten*, (nşr. Semîr b. Emin Züheyrî), Kâhire, Mektebetü't-Tevhid, 1991, c. I, s. 397.

⁴ *Safahat*, Üçüncü Kitap, Hakkın Sesleri, s. 188.

Âkif, Osmanlıyı ırkçılık söylemleriyle ayrıştırarak yıkmaya çalışan düşünceye karşı çıkmak üzere bu hadisi kullanmıştır. Özellikle kendi memleketi olan Arnavutluk'ta yanan ırkçılık ateşinin neden olduğu felakete dikkat çekmiştir. Bu yangının sebebinin her milletin kendi ırkını yardıma çağırmak suretiyle diğer ırkları karşı tarafta görmesi olduğunu belirtmiştir. Hâlbuki herkes kendi ırkını değil de “yetişin ey ümmet-i Muhammed” diyerek din kardeşlerini yardıma çağırıyorsa, bölünüp parçalanılmasıydı, tek vücut olunsaydı bu felaket başa gelmeyecekti.

Bu Hadis, Nuaym b. Hammâd'ın *Kitabu'l-Fiten* isimli eserinde yer almaktadır⁵. Ayrıca Ali el-Müttakî⁶ ve Suyûtî de bu hadisi Nuaym b. Hammâd'ın tahrir ettiğini belirterek eserlerine almışlardır. Sahâbî râvî olan Ebû Hureyre'den hadisi rivâyet eden kişi belli değildir. Bir sonraki râvî bu kısmı “ammen haddesehu” diyerek rivâyet etmiştir. Bu da hadisin senedinde meçhul bir râvînin varlığını göstermektedir. Ayrıca senedde bulunan ravilerden İsmail b. Ayyâş hakkında yapılan “Hicaz ve Iraklılardan yaptığı rivâyetlerde karıştırdığı ve zayıf olduğu değerlendirmesi⁷ sonucu hadis zayıf olarak değerlendirilebilir.

Âkif'in şiire başlık⁸ olarak yazdığı hadislerden ikincisi “Müslümanların derdiyle dertlenmek gerekir”⁹ manasındaki uydurma olduğu belirtilen rivayettir. Diğer¹⁰ ise “Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir”¹¹ manasındaki hadistir¹².

Safahat'ta şiire başlık olarak verilen bu 3 hadisin *Safahat'ta* geçtiği yerler ile kaynak ve sıhhat durumları şu şekilde gösterilebilir¹³:

S.No	Hadisin Konusu	Bulunduğu Kaynak	Sihhat Durumu
1	Nizâr Hadisi	Fiten (Nuaym b. Hammâd)	Zayıf
2	Müslümanların Derdiyle Dertlenmek	Müstedrek (Hâkim)	Mevzû
3	Müslümanlık Huy Güzelliğinden İbarettir.	Müslim, Tirmizî, Dârimî, Müsned	Sahih

⁵ Nuaym b. Hammad, *Kitâbu'l-fiten*, c. I, s. 397.

⁶ Ali el-Müttakî, Alâuddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (nşr. Bekri Hayyânî, Saffet Sakka), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985, c. I, s. 403.

⁷ Mizzi, Ebu'l-Haccac Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'ricâl*, (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut, 2002, c. III, s. 163.

⁸ *Safahat*, Beşinci Kitap, Hatıralar, s. 283.

⁹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dârü'l-Harameyn, Kâhire, 1997, c. IV, s. 459, 463. Zehebî, Hâkim'in *Müstedrek* isimli eserine yaptığı telhiste bu hadisin uydurma olduğunu belirtmiştir.

¹⁰ *Safahat*, Beşinci Kitap, Hatıralar, s. 287.

¹¹ Suyûtî, *Camîu'l-ehâdis*, Daru'l-Fikr, Beyrut-Lübnan, 1994, III, 458; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (nşr. Bekri Hayyânî, Saffet Sakka), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985, c. III, s. 17.

¹² *Safahat*, Beşinci Kitap, Hatıralar, s. 283, 287.

¹³ Horoz, Mehmet Âkif ERSOY'un *Safahat'ta Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, s. 105.

2. Anlam Olarak Yer Alan Hadisler

Mehmed Âkif, bazı şiirlerde hadisin bir bölümünü şiirin içerisine lafzen veya manen yerleştirmiş, bazen de ashabın yaşadığı bir olayı şiirleştirerek hadise atıfta bulunmuştur. Çalışmada bu türden 18 hadis tespit edilmiştir. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

2.1. Birinci Örnek

Âkif, Kur'an'ı okuyup anlama konusuna çok önem vermiştir. Halkın Kur'an'dan uzaklaştığını, okuyup anlamaya ve hayata yansıtmaya gereği gibi önem vermediğini söyler. "Süleymâniye Kürsüsünde" adlı şiirde, toplumun içinde bulunduğu yanlışların düzeltilmesi için yapılması gerekenleri dile getirmektedir. Düşüncelerini paylaşacak birilerini ararken, fâzilet sahibi bir iki hocaya "uyanın artık, memleket ve beraberinde din elden gidiyor, bu durumda Kur'an size uzaktan bakın mı diyor" şeklinde serzenişte bulununca o kişiler "memleketin kurtuluşunu devlet adamları düşünsün, bizi ilgilendirmez. Din ise çalışmayla kurtarılmaz. Nasıl olsa Hz. Peygamber'in va'di gerçekleşecek, başladığı günkü haline dönecektir." diyerek cevap veriyorlar. Âkif, Hocaların Kur'an'a yaklaşımlarını, Hz. Peygamber'in sözünü yanlış anlayışlarını şu mısralarda dile getirmektedir;

*Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
İstedim fikrini açmak; dedim: « Artık uyanın!
Memleket mahvoluyor, din de beraber gidiyor;
Size Kur'an, bakınız sade uzaktan mı diyor?»
--Memleket mahvolacak, olmayacak... Baştakiler,
Düşünürler ona mevcûd ise bir çare eğer.
Gelelim dîne: Ne mümkün çalışıp kurtarmak?
Bede'e'd-dînu garîben... sözü elbet çıkacak.»
Dediler¹⁴*

Şiirde geçen "Bede'e'd-dînu garîben" lafzıyla bir rivâyet tesbit edilememiştir. Müslim'in tahrir etmiş olduğu bir hadiste "Bede'e'l-islâmu ğarîben..." şeklinde geçmektedir¹⁵. Âkif, Âl-i İmrân suresinde yer alan "Allah katında din islamdır"¹⁶ ayetinden hareketle, şiire uyum sağlaması için, hadisteki "İslam" kelimesi yerine "dîn" kelimesini kullanmış olmalıdır. Bu durumda o, anlamı bozmayacak derecede manen rivayetin caiz olduğu prensibinden hareket etmiş olmaktadır.

2.2. İkinci Örnek

Mehmet Âkif, sahabeye ait bazı hatıraları da şiirlerinde işlemiştir. Onun, Hz. Ömer ile kocakarının hikâyesini anlatan şiiri meşhurdur. Her ne kadar bu şiir, Hz. Peygamber'in

¹⁴ *Safahat*, İkinci Kitap, Süleymaniye Kürsüsünde, s. 151.

¹⁵ Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, İman, 232. Ayrıca bkz.: İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, Fiten, 15. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybani, *el-Müsned*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, IV, 73.

¹⁶ Âl-i İmrân, 3/19.

vefatından sonra yaşanan bir hadiseyi anlatmış olsa da sahabenin uygulamaları da hadis ilminde mevkûf hadis olarak isimlendirildiğinden bu çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir.

KOCAKARI İLE ÖMER

Üstâd-ı necîbim Ali Ekrem Bey'e
Yok yâ Abbâs'ı bilmeyen, kimdi?..
O sahabîyi dinleyin, şimdi."
"Bir karanlık geceydi pek de ayaz..."
İbni Hattâb'ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ıpsız.
Yolcu bir benmişim meğer yalnız!¹⁷

...

Kısaca baş tarafından birkaç mısrasını verdiğimiz uzunca şiirde Âkif, Hz. Ömer ile kadının kıssasını şiirleştirmiştir. Bu olay kaynaklarda şu şekilde anlatılır.

Zeyd b. Eslem'in babası Eslem'den yaptığı rivayete göre; Hz. Ömer (r.a.), bir gece şehri dolaşmaya çıktı. Bir evin içinde oturan ve etrafında ağlayan çocuklar bulunan bir kadın gördü. Ateşin üzerinde, içi suyla dolu olan bir tencere vardı. Ömer (r.a.) kapıya yaklaştı ve "Ey kadın! Bu çocuklar neden ağlıyorlar?" dedi. Kadın, "açlıktan ağlıyorlar." dedi. Hz. Ömer de bunun üzerine "ateşin üzerindeki tencerenin içinde ne var." dedi. Kadın, "uyuyuncaya kadar onları avutmak için içine su koydum. Onlar içinde un ve yağ olduğunu düşünüyorlar." dedi. Hz. Ömer (r.a.) oturdu ve ağladı. Sonra erzak deposuna gitti. Bir çuval aldı. Çuval doluncaya kadar içine un, yağ, içyağı, hurma, elbise ve para koydu. Sonra da bana, "Ey Eslem bana bu çuvalı yükle." dedi. Ben de ona, "Ey Müminlerin emiri, ben taşıyayım." dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer, "hayır, olmaz. Ben taşıyım. Çünkü ahirette ondan ben sorumluyum." dedi. Çuvalı omzuna yükledi ve kadının evine kadar taşıdı. Hz. Ömer tencereyi aldı. İçine biraz un, içyağı ve hurma koydu. İki eliyle karıştırmaya başladı. Tencerenin altına üflüyordu. Hz. Ömer'in sakalları uzun olduğundan ateşe üflerken duman sakallarının arasından çıkıyordu. Yemeği pişirdi. Bizzat kendisi tabağa koydu ve çocukları doyuncaya kadar yedirdi. Sonra dışarı çıktı. Onların hizasında yırtıcı bir hayvan gibi yere çömeldi. Onunla konuşmaya korktum. Bu durum çocuklar gülüp oynayuncaya kadar devam etti. Sonra dedi ki: "Ey Eslem, neden onların hizasında çömeldiğimi anladın mı?" "Hayır, anlamadım ey müminlerin emiri" dedim. "Onları ağlarken görünce çekip gitmekten çekindim. Güldüklerini görünce de onları bıraktım. Onlar gülünce içim rahatladı." dedi¹⁸.

Mehmed Âkif, şiirin başında, "Yok yâ Abbâs'ı bilmeyen kimdi? O sahabîyi dinleyin şimdi" diyerek, bu hâdiseyi Abbas (r.a.)'ın rivâyet ettiğini belirtmiştir. Ancak eserlerde, Abbas'ın rivâyetine ulaşamadık. Rivâyeti, Hz. Ömer'in yanındaki kişi, aynı zamanda azatlı kölesi olan Eslem anlatmaktadır.

¹⁷ Safahat, Birinci Kitap, Kocakari ile Ömer, s. 82-88.

¹⁸ Dîneverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervân, *el-Mücâlese ve cevâhirü'l-ilm*, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 1998, c. II, s. 84. İbn Asâkir, Ali b. Hasan, *Târîhu Dimaşk*, (nşr. Ali Şîrî), Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1999, c. XLIV, s. 352.

2.3. Üçüncü Örnek

Yanlış din anlayışını ve bu bağlamda dînin temellerini bir kenara bırakıp hadis uydururken bile sevâb uman cahilleri tenkit eden Mehmet Âkif, sözlerini desteklemek için Hz. Peygamber'in konuyla ilgili meşhur "men kezebe" hadisini kullanmıştır. Hadise atıf yapılan mısralar şu şekildedir:

*Hadisi vaz' ediyorken sevâb uman bile var!
Sevâbı var mı imiş, bir zaman gelir, anlar!
Cihânı titretiyorken nidâ-yı «Men kezebe...»
İşitmiyor mu, nedir, bir bakın şu bî-edebe:
Lisan-ı pâk-i Nebî'den yalanlar uyduruyor;
Sıklımadan da «sevâb işledim» deyip duruyor!
Düşünmedin mi girerken şerâatin kanına?
Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?
Sevab ümîd ediyor ha! Deyin ki nâmerde:
«Sevabı sen göreceksin huzûr-i Mahşerde!
Tepende gezdirecek ra'd-ı intikamını Hak
Ki yıldırımları beyninde kaynayıp duracak¹⁹.*

...

Bu mısralar bize Âkif'in hadis uydurma işine şiddetle karşı çıktığını göstermektedir. Âkif'in, sevap umma amacıyla hadis uyduranlara tepkisini gösterdiği mısraların arasında zikredilen hadis, Buhârî ve Müslim'in yanısıra diğer Kütüb-i Sitte müelliflerinin de tahrir etmiş oldukları şu hadistir: "Benim aleyhime yalan uydurmak herhangi birinin aleyhine yalan uydurmak gibi değildir. Kim bile bile bana yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın"²⁰.

2.4. Dördüncü Örnek

Mehmed Âkif, tevekkülü ve kaderi yanlış anlayıp ileri geri konuşmanın doğru olmadığını, insanın vazifesinin sırları ortaya çıkarmak değil, Allah'a gereği gibi tevekkül ederek O'nun emirlerini yerine getirmek olduğunu bildirerek Hz. Peygamber'in kader konusunda konuşmayı yasakladığı hadise işaret etmektedir.

*«Kader» senin dediğin yolda şer'a bühtandır;
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrândır.
Kader feraiz-i îmana dâhil... Âmennâ...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun ma'nâ
Kader: Şerâiti mevcûd olup da meydanda,*

¹⁹ Safahat, Dördüncü Kitap, Vâiz Kürsüde, s. 248.

²⁰ Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, ilim, 38; Cenaiz, 33; Enbiya, 50; Edeb, 109; Müslim, Mukaddime, 2; Zühd, 72.

Zuhûra gelmesidir mümkinâtın a'yanda.
 Niçin, nasıl geliyormuş... O büsbütün meçhûl;
 Biz ihtiyarımızın sûretindeniz mes'ûl.
 Kader nedir, sana düşmez o sırrı istiknah;
 Senin vazîfen ita'at ne emrederse İlâh.
 O, sokmak istediğin, şekle girmesiyle kader;
 Bütün evâmiri Şer'in olur bir anda heder!
Neden ya, Hazret-i Hakk'ın Resûl-i Muhterem'i.
Bu bahsi men' ediyor mü'minine, boş yere mi?²¹

...

Zayıf bir senedle yer alan bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) "Kader hakkında konuşmayın, zira kader Allah'ın sırrıdır. Allah'ın sırrını açıklamaya kalkmayın"²² buyurarak kader hakkında konuşmayı yasaklamaktadır.

Hz. Peygamber'in kader hakkında konuşanlara karşı tavrıyla ilgili bir başka rivâyet de şöyledir.

*Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: Biz kader hususunda münâkaşa ederken Resûlullah (s.a.v.) çıkageldi. Öylesine kızdı ki, öfkenin hâsıl ettiği kızılıktan, yüzünde sanki nar taneleri ortaya çıkmıştı. Bize şöyle çıkıştı: Bununla mı emredildiniz, yoksa ben size bunun için mi gönderildim. Bilin ki, sizden öncekiler, bu konu hakkında tartıştıkları zaman helak oldular. Kader hususunda münâkaşa etmemeniz için yemin verdim*²³.

Görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kader hakkında konuşmayı ashabına men ediyor. Bu konuda tartışanları da azarlıyor. Tevekkülün nasıl olması gerektiğini de "sizler Allah'a gereği gibi tevekkül etseydiniz, sabah aç gidip akşam tok dönen kuşlara rızık verildiği gibi size de rızık verilirdi"²⁴ hadisiyle beyan ediyor. Mehmet Âkif, *Safahat*'ın birkaç yerinde daha kaderi ve tevekkülü doğru anlamaya işaret etmek amacıyla bu anlamdaki hadislerle işaret etmektedir.

Safahat'ta hadislerin anlam olarak kullanımına örnek olarak verdiğimiz bu şiirlerden başka yerlerde kullanılan hadislerin durumunu şu şekilde bir tabloda göstermek mümkündür²⁵:

²¹ *Safahat*, Dördüncü Kitap, Vâiz Kürsüde, s. 241-242.

²² Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Matbaatü's-Saâde, Kâhire, 1937, c. VI, s. 182. Ayrıca bkz.: Makdisî, Ebû'l-Fazl Muhammed İbn Tahir, *Kitâbu marifeti't-tezkira*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1985, c. I, s. 248.

²³ Tirmizî, Ebû İsa Muhamed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, Kader, 1. İbn Mâce, Mukaddime 10. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 178.

²⁴ Tirmizî, Zühd, 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 52; İbn Mâce, Zühd 14.

²⁵ Horoz, Mehmet Âkif ERSOY'un *Safahat'ta Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, s. 105.

S.No:	Hadisin Konusu ²⁶	Bulunduğu Kaynak	Sihhat Durumu
1	Kocakarı İle Ömer	el-Mücâlese (Dîneverî)	Hasen
2	Talak ²⁷	el-Kâmil (İbn Adiy) ²⁸ , Târîhu Bağdâd (Hatîb) ²⁹ , el-mevdûât (Sâğânî) ³⁰	Mevzû
3	Din Garip Olarak Başladı	Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Müsned	Sahih
4	Asabiyet-Birlik-Berberlik ³¹	Ebû Dâvûd	Zayıf
		Müsned, Taberânî, Beyhakî	Sahih
		Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Müsned	Sahih
		Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî,	Sahih
		Buhârî, Müslim	Sahih
5	Kader Hakkında Konuşmanın Reddi	Hilye (Ebû Nuaym)	Zayıf
		Tirmizî, İbn Mâce, Müsned	Sahih
6	Vebâdan Korunma Gereği ³²	Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, ³³	Sahih
7	Hadis Uyduranları Tehdit	Kütüb-i Tisa	Mütevâtir
8	Hz. Peygamberin Şiir Sevgisi ³⁴	Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ³⁵	Sahih

²⁶ Makalede geçen konuların geçtiği yerler ile hadis kaynakları işlendiği yerde belirtilmiş olup bunların dışında hadis geçen yerlerin Safahat'ta geçtiği yerler ile hadislerin kaynakları tabloda dipnot olarak gösterilmiştir.

²⁷ *Safahat*, Birinci Kitap, Köse İmam, s. 119.

²⁸ İbn Adiy, Abdullah, b. Adiy el-Cürçânî, *el-Kâmil fi Duafâ'r-Ricâl*, (nşr. Suheyl Zekâr), I-VIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1985, c. V, s. 112.

²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, (nşr. Beşşar Avvâd Ma'ruf), I-XIV, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2001, c. XIV, s. 93.

³⁰ Sâğânî, Ebü'l-Fezail Radiyyüddin Hasan b. Muhammed b. Hasan, *Mevdûâtü's-Sâğânî*, (nşr. Necm Abdurrahman Halef, Beyrut, 1985, s. 60.

³¹ Bu konu 3. Bölümde telmih olarak geçen hadisler arasında incelenmiş olup kaynakları orada belirtilmiştir.

³² *Safahat*, Dördüncü Kitap, Vâiz Kürsüde, s. 242.

³³ Buhârî, Hiyel, 13; Müslim, Selam, 100; Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdi es-Sicistânî, *Sünenu Ebû Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Cenâiz, 10; Tirmizî, Cenâiz, 67.

³⁴ *Safahat*, Altıncı Kitap, Asım, s. 339.

³⁵ Buhârî, Edep, 90; Ebu Dâvûd, Edep, 87; Tirmizî, Edep, 69; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenu İbn Mâce*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992, Edep, 41.

9	Zalim Sultana Hakkı Söylemek ³⁶	Tirmizî, Ebu Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ³⁷	Sahih
10	Borcunu Zamanında Ödemeye Teşvik ³⁸	İbn Mâce ³⁹	Sahih
11	Cemaatten Uzaklaşmamalı ⁴⁰	Müsned ⁴¹	Hasen
12	Kardeşini Kendine Tercih Etme = İsar ⁴²	Kitabu'z-Zühd (İbn Mübârek) ⁴³ , Şuabü'l-İmân (Beyhakî) ⁴⁴	Zayıf
13	İslâmın Üstünlüğü ⁴⁵	Sünen (Dârekutnî) ⁴⁶ , es-Sünenü'l-Kübrâ (Beyhakî) ⁴⁷	Zayıf

3. Telmih Olarak Kullanılan Hadisler

Safahat'ta hadis olduğu belirtilmeden, şiirin içerisine serpiştirilmiş, “bu mısralar şu hadisten esinlenerek yazılmıştır” diye düşündüren şiirler de bulunmaktadır.

3.1. Birinci Örnek

Mehmed Âkif Müslümanlarda bulunan tembellik ve atalete çok kızmaktadır. Başarının çalışma ve gayretle olacağını ifade etmektedir. İçinde bulunulan sıkıntıların giderilmesi için gayret gösterilmesi gerektiğini ifade ederken çeşitli hadislere telmihlerde bulunmaktadır. Mesela çalışmaya teşvikle beraber dilenciliği de kınayarak, yük taşımak suretiyle de olsa çalışmanın elzem olduğunu ifade ederken serdettiği mısralar Hz. Peygamber'in dilenciliği reddeden sözlerini akla getirmektedir.

- Hay hay! Neden bu söz lâkin ?

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günâh mı yük taşımak?

Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.

³⁶ *Safahat*, Altıncı Kitap, Asım, s. 401.

³⁷ Tirmizî, Fiten,13; Ebu Dâvûd, Melâhim; 17; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992, Beyat,37; İbn Mâce, Fiten, 20;

³⁸ *Safahat*, Altıncı Kitap, Asım, s. 401.

³⁹ İbn Mâce, Sadâkat, 17.

⁴⁰ *Safahat*, Yedinci Kitap, Gölgeler, s. 436.

⁴¹ Müsned, c. V, s. 387.

⁴² *Safahat*, Yedinci Kitap, Gölgeler, s. 464.

⁴³ Abdullah b. Mübârek, *Kitabu'z-zühd ve'r-rikak*, (nşr. Ahmed Ferid), Dârü'l-Maârif, Riyad, 1995, c. I, s. 439.

⁴⁴ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Şuabü'l-İman*, (nşr. Ebû Hacer Muhammed Zağlul), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. III, s. 260.

⁴⁵ *Safahat*, *Safahat* Dışında Kalmış Şiirlerinden, s. 524.

⁴⁶ Dârekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, *Sünenü'd-Dârekutni*, (nşr. Abdullah Haşim Yemânî Medeni), Dârü'l-Mehâsin, Kahire, 1966, c. III, s. 252.

⁴⁷ Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarâbâd, 1346 h. c. VI, s. 205.

– Ne doğru söyledi! Öp oğlum amcanın elini⁴⁸

...

Bu mısralar sanki Hz. Peygamberin şu sözlerine telmihte bulunmaktadır. “Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de”⁴⁹. “Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış halde Allah’a kavuşur.”⁵⁰

3.2. İkinci Örnek

Âkif, Müslümanlar arasına giren tefrika ve kavmiyetçilik düşüncesini şiddetle eleştirerek *Safahat*’ın farklı yerlerinde bu konudaki hadislerle atıf ve telmihlerde bulunmuştur. Kavmini üstün görmenin ve tefrikanın yanlışlığını, İslam bayrağı altında birleşmenin gerekliliğini ifade eden mısralardan bazılarını örnek olmak üzere şu şekilde sıralayabiliriz.

Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam.

Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam.

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?⁵¹

...

Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!

Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.

"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeriatte yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.

Arabın Türk'e; Lazın Çerkes yahud Kürd'e;

Acemin Çinliye rüchanı mı varmış? Nerde!

Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? Ne gezer!

Fikr-i kavmiyyeti tel'în ediyor Peygamber

En büyük düşmanıdır ruh-i Nebî tefrikanın.

Adı batsın onu İslâm'a sokan kaltabanın!

...

Dinle Peygamber-i Zîşân'ın İlâhî sözünü.

Türk Arabsız yaşamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir!

Arabın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir⁵².

...

⁴⁸ *Safahat*, Birinci Kitap, Küfe, s. 19.

⁴⁹ Buhârî, Zekat, 50, 53, Buyu', 15, Musâkât, 13; Müslim, Zekat, 106, 107; Tirmizî, Zekat, 38; Nesâî, Zekat, 85; İbn Mâce, Zekat, 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 167; c. II, s. 243, 257, 300, 395, 496.

⁵⁰ Elbânî, *Sahîhu ve Daîfu Sünenu'n- Nesâî*, c. I, s. 20.

⁵¹ *Safahat*, İkinci Kitap, Süleymaniye Kürsüsünde, s. 168.

⁵² *Safahat*, Üçüncü Kitap, Hakkın Sesleri, s. 191-192.

*Ki dinlemezsiz elbette mahvolur millet:
Sizin felâketiniz: Târumâr olan «vahdet».*

....

*Gönüller ayrı oluş, sineler bir olsa bile...
Nifak alameti bunlar, kuzum, tamamıyla:
Nifâka buğz ediniz hâlisen li-vechillâh;
Halas eder sizi ihlâsınızla belki İlah⁵³.*

...

*Korkma!
Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;
Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!*

...

*Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdân bir;
Değil mi cenge koşan Çerkes'in, Laz'ın, Türk'ün.
Arab'la, Kürd ile bakîdir ittihadı bugün;
Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!
Cihân yıkılsa, emin ol, bu cebhe sarsılmaz!⁵⁴*

...

*Bu yaman safların âhengi hakîkat müdhîs:
Sanki yalçın kayalar yanyana perçinlenmiş.⁵⁵*

...

Mehmet Âkif, bu şiirlerde asabiyeti eleştiren, birlik-beraberliği ve dayanışmayı teşvik eden mısralara yer vermiştir. Bu anlamdaki şiirler daha da artırılabilir. Bu konuda Hz. Peygamber'den asabiyeti yasaklayan birlik ve beraberliğe teşvik eden pek çok hadis nakledilmiştir.

Hz. Peygamber, sahabenin sorması üzerine asabiyeti "bir kimsenin haksız olmasına rağmen kavmine yardımcı olması"⁵⁶ şeklinde tanımlarken bu mânâdaki asabiyet davasının İslâm'ın ruhuna aykırı olduğunu ve bu uğurda ölenin cahiliye ölümüyle ölmüş olacağını söyleyerek bundan nehyetmiştir⁵⁷.

Âkif'e ilham veren bu hadislerden bazıları şunlardır:

⁵³ *Safahat*, Dördüncü Kitap, Fâtih Kürsüsünde, s. 259-260.

⁵⁴ *Safahat*, Beşinci Kitap, Berlin Hatıraları, s. 305-306.

⁵⁵ *Safahat*, Beşinci Kitap, Âsım, s. 357.

⁵⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 122.

⁵⁷ Müslim, İmâre, 57; Nesâî, Tahrîm, 28; İbn Mâce, Fiten, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, 306, s. 488.

"İrkçılığa çağırın bizden değildir. İrkçilik yolunda savaşan (mücâdele eden) bizden değildir. İrkçilik üzere ölen bizden değildir" manasındaki hadis Ebu Davud'da zayıf senedle⁵⁸ yer almaktadır.

Bir hadiste de Hz. Peygamber Veda hutbesi olarak bilinen ve teşrik günlerinin ortasında halka irad ettiği hutbesinde "Ey İnsanlar!.. Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi, kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah'tan korkmaktır. Allah yanında en kıymetli olanınız O'ndan en çok korkanınızdır"⁵⁹ buyurmuştur.

Diğer bir hadis de hem asabiyetin Câhiliye dönemindeki muhtevasını göstermesi, hem de Hz. Peygamber'in, asabiyet düşüncesinin ümmeti arasında yeniden ortaya çıkmasından endişe ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu hadis şöyledir:

"Kim itaatten çıkar, cemaatten ayrılır (ve bu halde ölürse) cahiliye ölümü ile ölmüş olur. Kim de körükörüne çekilmiş bir bayrak altında savaşır, asabiyet (ırkçılık) için sinirlenir veya asabiyete çağırır veya asabiyete yardım eder, bu esnada da öldürülürse bu ölüm de cahiliye ölümüdür. Kim ümmetimin üzerine gelip iyi olana da, kötü olana da ayırım yapmadan vurur, mü'min olanlarına hürmet tanımaz, ahid sahibine verdiği sözü de yerine getirmese o, benden değildir, ben de ondan değilim"⁶⁰.

Hz. Peygamberin ümmeti arasında asabiyetin tekrar belirmesinden duyduğu endişeyi gösteren ve bu tehlikenin işareti gibi görünen diğer hadis ise şöyledir:

"Câbir b. Abdullah (r.a)'ın naklettiğine göre muhâcir ve ensardan iki genç aralarında kavga etmişler ve Câhiliye döneminde olduğu gibi "Yetişin ey muhacirler!", "Yetişin ey ensar!" diyerek kendi taraflarını yardıma çağırmışlardı. Olayı haber alan Resûlullah; "Bu ne hal? Câhiliye davası mı?" sözleriyle taraflara çıkıştı. Olayın ayrıntılarını öğrendikten sonra "onu bırakın, çünkü o pis kokuludur." diyerek cahiliyeden kalan bu asabiyet davasına karşı çıkmıştır. Cabir (r.a)'ın anlattığına göre Hz. Peygamber geldiğinde ensar daha kalabalıktı, sonradan muhacirler daha da çoğaldı. Bu esnada orada bulunan Abdullah b. Ubey b. Selül "Bunu yaptılar mı? Eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır." diyerek ortamı daha da germeye çalışınca Hz. Ömer "Ya Resûlallah! Beni bırak da şu münafığın boynunu vurayım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "bırak onu, İnsanlar -Muhammed arkadaşlarını öldürüyor- diye konuşmasınlar" dedi"⁶¹.

⁵⁸ Elbâni, bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. (Elbâni, *Daifu Süneni Ebi Dâvûd*, nşr. Muhammed Zühayr Şaviş, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1991, 506.) Münâvî de Münzirî'den rivâyetle Abdullah b. Ebî Süleyman'ın, Cübeyr b. Mut'im'den bu hadisi işitmediğini söylemiş, bundan da hadisin munkatı olduğunu kastedtiğini belirtmiştir. Ayrıca Muhammed b. Abdurrahman el-Mekkî'nin de mechul olduğunu bildirmiştir. Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b., *Fezû'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, (nşr. Hamdi ed-Demr Daniş Muhammed), I-VI, Mektebetu Nizâr Mustafa el-Ba'z, Mekke, 1998, c. X, s. 5230.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. V, s. 411. Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsât*, (nşr. Ebû Muaz, Ebu'l-Fadl), Dârü'l-Harameyn, Kâhire, 1995, c. V, s. 86. Beyhakî, *Şuabü'l-îman*, c. IV, s. 28.

⁶⁰ Müslim, *İmâret*, 53,57. Nesâî, *Tahrim*, 28. İbn Mâce, *Fiten* 7. 0

⁶¹ Buhârî, *Menâkıb*,8; Müslim, *Birr*, 63.

Birlik-beraberliği, dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik eden çok sayıda hadis mevcuttur. Mesela, Âkif'in namaz kılan müminlerin yalçın kayalar gibi perçinleşmiş olduğunu belirtmesi şu hadisi çağrıştırmaktadır. Ebû Mûsâ (r.a.)'ın rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber; “*Muhakkak ki bir mü'min, diğer mü'mine karşı duvar gibidir. Birbirlerini desteklerler*” buyurmuş ve sonra parmaklarını birbirine kenetlemiştir⁶².

Birlik ve beraberliğe teşvik eden bir diğer rivâyette de Hz. Peygamber; “*Birbirini sevmekte, birbirine acımakta, birbirini korumakta müminler bir beden gibidir. Bedenin herhangi bir organı rahatsızlanınca, diğer organları da uykusuzluk ve acı ile kıvrılır*”⁶³ buyurmaktadır.

3.3. Üçüncü Örnek

Müslümanların ilme ve ilim adamına gereken değeri vermemesinden yakınan Âkif, bir çok yerde ilmin önemini belirten mısralar dile getirmiştir. Bunlardan birinde ilim tahsilinin önemini şu dizelerle dile getirmiştir:

O îman, farz-ı kat'îdir diyor tahsîli irfânın...

*Ne cahil kavmiyiz biz müslümanlar, şimdi, dünyânın!*⁶⁴

...

Bu mısralar Hz. Peygamber'in ilim talebinin gerekliliğini bildiren “*İlim talebi her Müslümana farzdır*”hadisini hatırlatmaktadır⁶⁵.

3.4. Dördüncü Örnek

Mehmed Âkif, bir başka şiirinde dünya hayatının ganimet bilinip bu ganimetten istifâde edilmesi gerektiğini beyan eden hadise işaret etmiştir.

«Cihanın aslı yoktur, çünkü fânîdir» diyen sersem,

Ne der «öyleyse hilkat pek abes bir şey çıkar» dersem?

Nedir dünyâya gelmekten garaz, gitmek midir ancak?

Velev bir anlamak hırsıyla olsun yok mu uğraşmak?

Ganimettir hayâtın, iğtinam et, durma erkenden,

*Yarın milyonla feryâd olmasın enfas-ı ma'dûden!*⁶⁶

...

Burada işaret edilen hadis, Hz. Peygamber'in içinde bulunulan nimetin kıymetinin bilinmesi gerektiğini belirtmek üzere bu nimetlerin önemlilerinden olan beş şeye dikkat çektiği şu rivayettir. “*Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bil: İhtiyarlık gelmeden*

⁶² Buhârî, Salat, 88, Mezâlim, 5, Edep, 36; Müslim, Birr, 65, 84.

⁶³ Buhârî, Edep, 27; Müslim, Birr, 66;

⁶⁴ *Safahat*, Beşinci Kitap, Hâtıralar, s. 290.

⁶⁵ İbn Mâce, Mukaddime, 17. Taberânî, *Evsat*, c. II, s. 289, 297; c. III, s. 57; c. IV, s. 245; c. VI, s. 96; c. VIII, s. 195, 258, 347.

⁶⁶ *Safahat*, Beşinci Kitap, Hâtıralar, s. 285- 286.

gençliğin, hastalık gelmeden sağlığın, fakirlik gelmeden zenginliğin, meşguliyet gelmeden boş vaktin, ölüm gelmeden hayatın”⁶⁷.

Hâkim bu hadis ile ilgili yaptığı değerlendirmede, hadisin sahih olduğunu, Buhârî ve Müslim’in şartlarına uyduğu halde kitaplarına almadıklarını ifâde etmiştir. Zehebî de bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına uyduğunu söylemiştir⁶⁸

Safahat’ta hadislere yapılan telmihlere dair 15 yer tespit edilmiş olup, bu hadislerin sıhhat durumlarını şu şekilde göstermek mümkündür⁶⁹:

S.No	Hadisin Konusu	Bulunduğu Kaynak	Sıhhat Durumu
1	Allah’ın Bilinmek İstemesi ⁷⁰	Mevzûât Kitapları ⁷¹	Mevzû
2	Çalışmanın Gereği ve Dilenciliğin Reddi	Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Müsned	Sahih
		Buhârî, Müslim, Nesâî.	Sahih
3	Çalışmanın Karşılığı ⁷²	İbn Mâce ⁷³	Hasen
4	Mazlumun Duası ⁷⁴	Buhârî, Müslim ⁷⁵	Sahih
5	Hz. Peygamber’e Saygı ⁷⁶	Buhârî, Müslim ⁷⁷	Sahih
6	Bir Kavme Benzemek ⁷⁸	Ebû Dâvûd ⁷⁹	Sahih

⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Cuma, Muhammed b. İbrâhim el-Lehîdân), Mektebetu’r-Rüşd, Riyad, 2004, c. XII, V157. Abdullah b. Mübârek, *Kitabu’z-zühd*, c. I, s. 2. İbn Ebî’-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd, *Kasru’l-Emel*, (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf), Dârü İbn Hazm, Beyrut, c. 1997, s. 89. Hâkim, *Müstedrek*, c. IV, s. 447. Beyhaki, *Şuabü’l-İmân*, c. XII, s. 263.

⁶⁸ Hâkim, *Müstedrek*, c. IV, s. 447.

⁶⁹ Horoz, *Mehmet Âkif ERSOY’un Safahat’ta Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, s. 156.

⁷⁰ *Safahat*, Birinci Kitap, Tevhîd yahud Feryâd, s. 14.

⁷¹ Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Leâli’l-mensûre fi’l-ehâdisi’l-meşhûre*, (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1986, c. I, s. 136. Ali el-Kârî, *el-Masnu’ fi marifeti’l-hadisî’l-mevzû’*, (nşr. Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetu’l-Matbûâti’l-İslâmiyye, Halep, 1969, c. I, s. 141.

⁷² *Safahat*, Birinci Kitap, Azim, s. 60.

⁷³ İbn Mâce, *Ticârât*, 4

⁷⁴ *Safahat*, Birinci Kitap, Acemşâhı, s. 73.

⁷⁵ Buhârî, Zekât 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezâlim 9, Megâzî 60, Tevhid 1; Müslim, İmân 31.

⁷⁶ *Safahat*, İkinci Kitap, Süleymâniye Kürsüsünde, s. 169.

⁷⁷ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66.

⁷⁸ *Safahat*, İkinci Kitap, Süleymaniye Kürsüsünde, s. 175.

⁷⁹ Ebu Dâvûd, *Libas*, 5.

7	Tevekkül ⁸⁰	Tirmizî, İbn Mâce, Müsned ⁸¹	Sahih
8	Dünya Öküzle Balığın Sırtındadır	el-Kâmil (İbn Adiy)	Mevzû
		Mevzûât Kitapları	Mevzû
		el-Ünsü'l-celil (el-Uleymî)	Mevzû
9	Hayatın Ganimet Oluşu	Musannef (İbn Ebî Şeybe), Zühd (İbn Mübârek), Müstedrek (Hâkim)	Sahih
10	İlim Tahsilinin Gerekliliği	İbn Mâce, Evsat (Taberânî)	Hasen
11	İlim Çin'de de Olsa Gidip Öğrenmek ⁸²	Şuabü'l-İmân (Beyhakî) ⁸³	Mevzû
12	Asr Sûresinin Fazileti ⁸⁴	Şuabü'l-İmân (Beyhakî) ⁸⁵ , Evsat (Taberânî) ⁸⁶	Sahih
13	Nefisle Mücadele ⁸⁷	Hilye (Ebû Nuaym) ⁸⁸	Sahih
14	Münafıklığın Belirtileri ⁸⁹	Buhârî, Müslim, Tirmizî ⁹⁰	Sahih
15	Akıllı Kişi ⁹¹	Tirmizî, İbn Mâce, Müsned ⁹²	Zayıf

Sonuç

Âkif, bir şâir ve aynı zamanda vâiz olarak mısralara döktüğü duyguları daha canlı tutabilmek ve manayı güçlendirerek etkileyiciliği artırabilmek için *Safahat*'ta bazı hadislerle birlikte, sahabe hayatından çeşitli tabloları kullandığını müşahede etmekteyiz. Ayet ve hadisleri, şiirin akışına ve kafiyyeye göre kullanmış, ayet ve hadis metinlerini her zaman tam olarak vermemiştir.

Âkif, bir Osmanlı âlimi olarak, hadis uydurmaya şiddetle karşı çıksa da⁹³, hadisleri seçerken bir hadis âlimi gibi titizlik göstermemiş, temel hadis kitaplarından seçme

⁸⁰ *Safahat*, Dördüncü Kitap, Fatih Kürsüsünde, 240-241. *Safahat*, Yedinci Kitap, Gölgele-Azimden Sonra Tevekkül, s. 446

⁸¹ Tirmizî, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14; Müsned, c. I, s. 52.

⁸² *Safahat*, Altıncı Kitap, Âsım, s. 371.

⁸³ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, c. II, s. 253.

⁸⁴ *Safahat*, Altıncı Kitap, Âsım, s. 400.

⁸⁵ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, c. VI, s. 501.

⁸⁶ Taberânî, *Evsat*, c. V, s. 215.

⁸⁷ *Safahat*, Altıncı Kitap, Âsım, s. 4050.

⁸⁸ Ebû Nuaym, *Hilye*, c. II, s. 249.

⁸⁹ *Safahat*, Yedinci Kitap, Gölgele-Umar Mıydın? s. 438.

⁹⁰ Buhârî, İman, 24; Şehâdât, 28; Vasâyâ, 8; Edeb, 69; Müslim, İman, 107, 108, 109.

⁹¹ *Safahat*, *Safahat* Dışında Kalmış Şiirlerinden - Terkib-i Bend, s. 619.

⁹² Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 25; İbn Mâce, Zühd, 31; Müsned, c. IV, s. 124.

⁹³ Bkz. *Safahat*, Dördüncü Kitap, Vaiz Kürsüde, s. 248; Fatih Kürsüsünde, s. 256; Altıncı Kitap, Âsım, s. 387.

hassasiyetinde bulunmamış, sıhhat derecesini araştırmadan kullanmıştır. Yerine ve konuya göre halk dilinde dolaşan bazı sözlere, zayıf ve uydurma rivâyetlere çok az da olsa yer vermiştir.

Safahat'ta toplamda 31 konuda 40 hadise atıfta bulunulduğu, bunlardan 21 tanesinin sahih, 6 tanesinin zayıf, 6 tanesinin hasen, 7 tanesinin uydurma olduğu sonucuna varılmıştır. Bu uydurmalarından 3 tanesi “dünya öküzle balığın sırtındadır” manasındaki sözün farklı rivayetleridir. Ayrıca Âkif, bu rivayeti, uydurma rivayet kullanımına karşı çıktığını belirtmek amacıyla örnek vermek üzere kullanmıştır. Bir yerde öğretmenin, bir yerde de vaizin bu sözü hadis diye anlatmasına karşı çıkmıştır.⁹⁴ Diğer uydurma rivayetlerden ikisi hadis olduğunu iddia etmeden telmih olarak kullandığı şiirler arasında geçmektedir. Hadis olduğunu ifade ederek kullandığı uydurma rivayetlerden birisi şiire başlık olarak kullandığı⁹⁵, Müslümanların derdiyle dertlenmek gerektiğini ifade eden uydurma rivayettir.⁹⁶ Diğer de talakın çirkinliğini ifade etmek üzere “*Karı tatlıki için bak ne diyor Peygamber: «Bir talak oldu mu dünyada, semâlar titrer!»*”⁹⁷ dizelerinde kullandığı “*Evleniniz, boşanmayınız. Çünkü boşanma sebebiyle arş titrer*” manasındaki uydurma rivayettir⁹⁸. Bunları da uydurma olduklarını bilmeden, sıhhatlerini incelemeyen kullanmış olmalıdır.

Her ne kadar aradan bir asır geçse de Mehmed Âkif'in şiirleri tazeliğini ve orijinalliğini hâlâ korumaktadır. Onun şiirlerinde vermek istediği mesajlara toplumun şiddetle ihtiyacı vardır. Onu tanımak, düşüncelerini anlayabilmek için eserlerine bakmak ve okumak gerekmektedir. Bu sayede O'nun vatan sevgisi, zorluklarla mücadelesi, her türlü sıkıntıya göğüs germesi gibi vasıfları daha iyi anlaşılacak ve örnek alınacaktır.

Kaynakça

- Abdullah b. Mübârek, *Kitabu'z-zühd ve'r-rikak*, (nşr. Ahmed Ferid), Dârü'l-Maârif, Riyad, 1995.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992.
- Ali el-Müttakî, Alâuddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han el-Hindî *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (nşr. Bekri Hayyânî, Saffet Sakka), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.
- Ali el-Kârî, *el-Masnu' fî marifeti'l-hadisi'l-mevzû'*, (nşr. Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Haleb, 1969
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *Şuabü'l-îman*, (Nşr. Ebû Hacer Muhammed Zağlûl), Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarâbâd, 1346 h.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992

⁹⁴ Detaylı bilgi için adı geçen tezin 125-130. Sayfaları arasına bakılabilir.

⁹⁵ *Safahat*, Beşinci Kitap, Hatıralar, s. 283.

⁹⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, c. IV, s. 459, 463.

⁹⁷ *Safahat*, Birinci Kitap, Köse İmam, s. 119.

⁹⁸ İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, c. V, s. 112. Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, c. XIV, s. 93. Sâğâni, *el-Mevdûât*, s. 60.

- Dârekutni, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed, *Sünenü'd-Dârekutni*, (nşr. Abdullah Haşim Yemânî Medeni), Dârü'l-Mehâsin, Kahire, 1966
- Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, *el-Firdevs bi-Mesûri'l-Hitâb = el-Firdevsü'l-Ahbâr*, (Nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), I-V, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Dîneverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervân, *el-Mücâlese ve cevâhirü'l-ilm*, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 1998.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Matbaatü's-Saâde, Kâhire, 1937.
- Elbânî, Muhammed Nâsırüddin, *Daîfu Sünen-i Ebî Dâvûd*, (nşr. Muhammed Züheyr Şaviş), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1991.
- _____, *Sahîhu ve Daîfu Sünenü'n- Nesâî*. (el-Mektebetü's-Şâmile Programı).
- Erdoğan, Prof. Dr. Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 2. Basım, İstanbul, 2005.
- Ersoy, M. Âkif, *Safahat*, (nşr. Düздаğ, M. Ertuğrul), İz Yay. İstanbul, 2009.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dârü'l-Harameyn, Kâhire, 1997.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdâd*, (nşr. Beşşar Avvâd Ma'ruf), I-XIV, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2001.
- Horoz, Yavuz, *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ta Anlam ve Telmih Olarak Kullandığı Hadislerin İncelenmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Nebi BOZKURT, 2010).
- İbn Adiy, Abdullah, b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, (nşr. Suheyl Zekâr), I-VIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1985.
- İbn Asâkir, Ali b. Hasan, Târîhu Dimaşk, (nşr. Ali Şîrî), Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992.
- İbn Ebî'd-Dünya, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd, *Kasru'l-Emel*, (nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yusuf), Dârü İbn Hazm, Beyrut.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Cuma, Muhammed b. İbrâhim el-Lehîdân), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004.
- Makdisî, Ebû'l-Fazl Muhammed İbn Tahir, *Kitâbu marifeti't-tezkira*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut, 1985.
- Mizzî, Ebu'l-Haccac Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, (nşr. Beşşar Avvâd Ma'ruf), I-XXXV, Beyrut, 2002
- Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'î's-sağir*, (Nşr. Hamdi ed-Demr Daniş Muhammed), I-VI, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Ba'z, Mekke, 1998.
- Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992.

- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenu'n-nesâî*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- Nuaym b. Hammad, İbn Muâviye el-Mervezî, *Kitâbu'l-fiten*, (Nşr. Semîr b. Emin Züheyrî), Kâhire, Mektebetü't-Tevhid, 1991.
- Sâğâni, Ebü'l-Fezail Radiyyüddin Hasan b. Muhammed b. Hasan, *Mevdûâtu's-Sağâni*, (nşr. Necm Abdurrahman Halef), Beyrut, 1985.
- Suyûtî, Celâleddin Ebu Bekr es-Suyûtî, *Camiu'l-ehâdîs*, Daru'l-Fikr, Beyrut-Lübnan, 1994.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-avsât*, (Nşr. Ebû Muaz, Ebu'l-Fadl), Dârü'l-Harameyn, Kâhire, 1995.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhamed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yay, İstanbul, 1992.
- Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Leâli'l-mensûre fi'l-ehâdîsi'l-meşhûre*, (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.